

AHMET RIZVAN'IN HUSREV Ü ŞİRİN'İ

AGÂH SIRRI LEVEND

XV. yüzyıl şairlerinden Ahmet Rızvan'ın Husrev ü Şirin'i, Anadolu Türkçesiyle kaleme alınan *Husrev ü Şirin* mesnevîlerinin, Şeyhî'den sonra elimizde bulunan en eskisidir.

Bu konuda Türk diliyle ilk kez yazılmış olan Kutb'un *Husrev ü Şirin*'i Harezmi Türkçesi, Şeyhî'den sonra yazılan Nevaî'nin *Ferhad ü Şirin*'i ise Çağatay lehçesi ürünüdür. Bunun içindir ki, Ahmet Rızvan'ın II. Bayezit zamanında kaleme aldığı bu mesnevî, gerek dil ve deyiş, gerek *Husrev ü Şirin* mesnevîlerinin Türk edebiyatındaki gelişimi bakımından önemli sayılır.

Ahmet Rızvan'ın bu mesnevîsi, Türkiye kitaplıklarında nüshası bulunmadığı için şimdiye dek tanınmamıştır. İlk kez bu eserin varlığını, *Türk Dili* dergisinde şairin *İskender-name*'sini tanıtırken bildirmiş¹, ayrıca *Leylâ ve Mecnun* mesnevîsini de incelemiştirm².

Yine *Türk Dili* dergisinde çıkan başka bir yazımda belirtmiş olduğum gibi³, elimizde aynı devir şairlerinden Hayatî'nin eksik bir *Hamse* nüshası vardır. İçinde *Mahzenü'l-Esrar*, *Heft Peyker*, *İskender-name*, *Husrev ü Şirin* mesnevîleri bulunan bu nüshadaki *İskender-name*, Ahmet Rızvan'ın *İskender-namesi*'nin küçük değişikliklerle aynıdır.

Şimdi Ahmet Rızvan'ın *Husrev ü Şirin* mesnevîsinin fotokopisi de elimizde bulunuyor. Bu mesnevîyi tanıdıktan sonra, Ahmet Rızvan'la Hayatî'nin *Husrev ü Şirin* mesnevîlerini de karşılaştırabiliriz.

Zamanında Tütünsüz Ahmet Bey sanıyla anılan şairden bahseden eski kaynaklar:

1 Bk. Agâh Sırrı Levend, Ahmet Rızvan'ın *İskender-name*'si, *Türk Dili* dergisi, sayı 3, 1951.

2 Bk. Agâh Sırrı Levend, Ahmet Rızvan'ın *Leylâ ve Mecnun*'u, *Türk Dili* dergisi, sayı 7, 1952.

3 Bk. Agâh Sırrı Levend, Hayatî'nin *İskender-name*'si, *Türk Dili* dergisi, sayı 4, 1952.

Şehî (s. 36), Latifî (s. 88), Hasan Çelebi, *Tez. leriyle*, Hayri, *Enisü'l-Müsamirin*, Mustakimzade, *Mecelle* (v. 232), Süreyya, *Sicil* (c. 1, s. 198), Ş. Sami, *KLM* (c. 1, s. 799).

Şairle eserlerinden bahseden başka yazılar: Agâh Sırrı Levend, yukarıda adı geçen incelemeler.

Eserin yazıldığı tarih: H. 907 = M. 1501, beyit sayısı: 6308. Eserin bulunduğu yer: Gotha (Pertsch, Gotha Türkçe yazmaları kataloğu, 1864, s. 173, 174) ve Berlin (Pertsch, Berlin Türkçe yazmaları kataloğu, 1899, s. 457). Berlin nüshasının mikro filmi ve fotokopisi bende.

Berlin nüshasının elimizdeki fotokopisinde 231 yaprak, 4931 beyit vardır. Birkaç sayfa da yazılmayarak boş bırakılmıştır. Eserin bütünü 6308 beyit olduğuna göre, 1377 beyit, aşağı yukarı 60 yaprak eksik demektir. Ayrıca, kitap sonradan ciltlenirken yapraklar birbirine karışmıştır. Sayfa altlarında "rakabe"ler de yoktur.

Ahmet Rızvan'ın *Husrev ü Şirin*'i şu beyitlerle başlıyor:

*Hudâvendâ der-i tevfiküñi aç
Bu hâke rahmetüñ bārânını saç
Reh-i tahkiküñi Rızvân'a göster
Şirât-ı müstakîmüñ kıl müyesser
Aña nûr-ı yakîniñ şem'-i cân it
Muqaddes nâmuñi vird-i zebân it*

Şair, bu başlangıç manzumesinde Şeyhî'nin adını şu beyitle anıyor:

*Bugün şād eyleyüp Şeyhî revânın
Bedî' itsün ma'ânîniñ beyânın*

Şair bu parçanın sonunda kendi adını şu beyitle veriyor:

*Hak'a kıl Ahmed-i Rızvân tazarru'
Eger rif'at dilerseñ kıl tevâzu'*

Bundan sonra Tevhid-i Barî, Der-istidlâl-i nazar ber-tevfik (3 beyit), Der-hikmet-i Barî, Der-münacat-ı Barî, Der-na't-ı Rasul başlıklı manzumeler geliyor. Sonra Der-dua-i padşah-ı İslâm manzumesinde devrin padişahını şu beyitle anıyor:

*Şeh-i kîlî-sitân Şeh Bâyezîd Hân
Ser-i şâhân-ı 'âlem Hân bin-i Hân*

“Der-pijuhîş-i kitab gûyed” başlıklı manzumede padişah için yazdığı eserlerin adını şu beyitlerle veriyor:

*Sözi fark eyleyübenin girüşdüm
Şeh için sa'y idüp muhkem duruşdum
Didüm evvel Skender-nāme'sini
Tamām itdüm anuñ hengāmesini
İkinci Leylî vü Mecnūn maķālin
Beyān itdüm serā-ser hāl ü kālīn
Bu def'a Husrev ü Şirīn diyeyin
Ne deñlü telhisem şirīn diyeyin⁴
Ma'ānī bahırına gavvāş olayın
Kamu cevherlerüñ hāşın alayın
Yapayın Şāh için kaşr-ı şehāne
Kim ola Husrev (u) Şirīn bahāne*

Şair “Der-özr-hasten” başlıklı manzumeden sonra “Agaz-ı Dastan” başlığıyla hikâyeye giriyor:

*Rivāyet kıldı ol pīr-i sühan-senc
Şeh-i erbāb-ı ma'nā şāhib-i genc
Çū kistrā kalmadı mülk-i cihāna
Oturdı tahtına Hürmüz şehāne
Selāṭin-i cihāna oldu server
İşiginde kamu şehler çū çāker
Cihān mülkinde kıldı 'adl ile dād
Ki 'adlile cihānı kıldı ābād*

Hürmüz bir oğlu olmadığı için üzgündür.

*Eğerçi māl ü iklimi çoğıdı
Yirine bir halef oğlu yogıdı
Bu gamdan hālī olmuşdı mükedder
Görünmezdi gözine māl ü kişver
Yogıdı kalbinüñ hergiz huzūrı
Tolu hüznidi gitmişdi sürūrı*

4 Telh = acı.

İderdi ārzū 'ömri nihāli
 Göreydi mīve-i şāhib-cemāli
 Dirahtī kim anuñ olmaya bārı⁵
 Bu halk içinde olmas i'tibārı
 Kişi kim eyleye kalbin aña 'ağd
 Oğul mānendi olmaz hiç bir nağd
 Ğaraz budur oğuldan nīk merde
 Kim ismi atanuñ olmaya mürde
 Kala zinde anuñla ata adı
 Oğuldan atanuñ budur murādı

Oğul düşüncesiyle bir gece yatağına giren Hürmüz Şah, düşünde güneşin yakasından girdiğini görür. Gördüğü düşü sabahleyin yorumlatan Şah, bir oğlunun olacağı müjdesini alır. Yıl olmadan Hürmüz Şah'ın bir oğlu dünyaya gelir. Adını Husrev-i Perviz koyarlar. Beş yaşına gelince çocuğu "muallim-hane"ye verirler. Hocası Büzürk Ümmid'dir.

Çocuk:

Tabī'ī vü riyāzī vü İlahī
 Fünūnı cümle bilmişdi kemāhī⁶
 Su deñlü ma'rifet kılmuşdı hāşıl
 Makām-ı 'ārife olmuşdı vāşıl
 .....
 Çū 'ilm ü ma'rifet kaydını gördi
 Sipāhīlik yolına gitdi turdı
 Getürdiler hemān-dem esb-i Tāzī⁷
 K'ide şemşīrile nizeyle bāzī⁸
 Mübārizler kamu ta'līme geldi
 Savaş ahvālını tefhīme geldi

5 Bār = yemiş.

6 Kemāhī = olduğu gibi.

7 Esb-i Tāzī = Arap atı.

8 Bāzī = oyun

Kimi gösterdi tırile kemānı
 Kimi şemşirile tîg u sinānı
 Kimi nîze kimi kalkān yolını
 Kamu gösterdiler Şāh'a yolunu
 Kimi çevgān u top öğretti aña
 Ki bāzisin görenler kaldı tana
 Bes andan atla meydāna düşdi
 Nice gün topile çevgāna düşdi
 Biraz müddet bu bāzile geçindi
 Uşanup didi gel bundan geç imdi
 Anı terk idüp oldu 'ayşa meşgūl
 Mey ü maḥbūb ü sāz idindi maḥbūl
 Peri-peykerlerle cām içerdı
 Müdām içse eli altun saçardı
 Muğanniler çoğidi şoḥbetinde
 Rubāb ü 'ūd u çengidi katında
 Cevān-ı ḥūbidi Şeh-zāde Pervīz
 Süḥan tarzında olurdu şeker-rīz

Öte yandan:

Nidā itdirmişidi Hürmüz-i Şāh
 Kamu iklimini kılmışdı āgāh
 Ki vāy ol kimseye kim ola bed-kār
 İre bir kimseye fi'linden āzār
 Gire gaşbile āḥar ḥānesine
 Veyā meyl eyleye bir dānesine
 Yehūd bir kimsenüñ bāğına gire
 Sebebsiz mīvesin zulmile dire
 Yehūd şalup tavarın gişt-zāra⁹
 Şala dihkānları ahile zāra¹⁰

9 Kışt-zār = ekin ekilecek yer, tarla.

10 Dihkān = köylü, köy ağası.

*Aña bir vechile idem siyâset
Ki her kişi ala andan naşîhat*

Bir bahar günü Hürmüz adamlarıyla birlikte ava çıkar. Akşama dek avlanır. Ortalık kararınca bunlar yollarını şaşırıp bir köye düşerler. Şehzâde için güzel bir çadır kurulur. İçkiler, mezeler hazırlanır. Çalanlar, söyleyenler getirtilir. Sabaha dek içip eğlenilir.

*Meğer Şeh-zâdenüñ âdemlerinden
Katında hâsekî mahremlerinden*

*Birisi yañulup bir bāğa girmiş
Meyüñ fi'lile birkaç elma dirmiş*

*Uzadup sibiçün ol bih-zeķan dest¹¹
Siyâh itmiş iki bādāmını mest*

*Anuñ hırşını sîb idüp ziyâde
Dimâgını daħi virmiş fesâda*

*Ki dihķānuñ tutup rişini yolmuş¹²
Elinden cebrile ħurmāsın almış*

*Şütür-bānlar daħi uyĥuya varmış¹³
Şütürler de varup bir bāğa girmiş*

*Ziyānlar eyleyüp ol bāğı yıķmış
Şanasın od urup ser-cümle yakmış*

*Gelüp Pervîz'e feryād itdi dihķān
Didi Şāhā elüñden dād ü efgān*

*Ağaçlarda ne kim var sîb ü ħurmā
Ķamūsın ħullaruñ eyledi yağmā*

*Gelüp üstürlerüñ de yıķdı bāğı
Çubuklarda ħomadı hiç sağı*

*Ĥuşüşā kim o bāğ öksüzlerüñdür
Atasus anasuz dil-süzlaruñdur*

11 Sîb = elma. Zeķan = iki çene kemiğinin birleştiiği yer; bih-zeķan = zeķanı iyi.

12 Riş = sakal.

13 Şütür = deve. Şütür-bān = deveci.

İşidiüp bu sözi hışm itdi Perviz
Tokındı cānına bir āteş-i tiz

kığırdı kulları ol demde derhāl
Su'āl itdi bulardan noldı ahvāl

Gelüp Şāh öñine ol sāde-ruhsār
Şeh'üñ hışmını gördi kıldı inkār

Buyurdu Şeh ki karnını yaralar
Eğer elma yidiyise göreler

Hemān-dem batnını eylediler şak
İçinde gördiler sibi muhakkak

Virüp bāğ ısına üstürleri hem
Teselli eyledi eytāmı muhkem

Şütür-bānı dañi itdirdi ber-dār
Yasağın yirine yitürdi tekrār

Zihī 'aql u zihī fikr ü ferāset
Zihī inşāfu tedbīr ü kiyāset

Naşīb itmiş cevāniken aña Hağ
Ta'āla'llah zihī Feyyāz-ı mutlak

Perviz'in bu davranışını babası Hürmüz Şah'a bildirirler. Hürmüz öfke-
lenip durumu oğlundan sorar. O da gerçeği anlatarak adaleti korumak ve
yasağı yerine getirmek için bu davranışta bulunduğunu söyler. Hürmüz oğ-
lunu bağına basarak ona övütlerde bulunur.

Perviz bir gece düşünde büyük babası Nuşirevan'ı görür. Nuşirevan ona
tahtı, Şebdiz adında bir atı, Şirin adında bir sevgilisi, Barbed adında bir çal-
gıcısı olacağını müjdelir.

Perviz bir gece dostlarıyla meclis kurar. Meclisde:

Nedimi var idi Şāh'üñ kadimī
Ezelden hāne-i devlet muķimī

Dinürdi adına Şāpūr-ı nakķāş
Ki nakķile Şeh'i itmişidi fāş

Harif-i hurde-binidi cihānda
Ki yogidi nazīri ol zamānda

*Seferler çoğ idüp yol sürmişidi
İyü yavuz iken çok görmişidi
Hünerde kimseye âdem dimezdi
Hayâlin nakşınıñ Mânî yimezdi*

Perviz Şapur'a gezip dolaştığı yerlerde gördüğü güzelleri anlatmasını söyler. Şapur söze başlayarak Ermen'i, bu ülkenin Şahı olan Mihin Banu'yu, onun kız kardeşinin kızı olan Şirin'i anlatarak kızın güzelliğini över:

*Nihâl-i servdür lîkin hırâmân
Gulâm-ı kâmeti şimşâd-ı bustân
Beyâzı şubh-dem alnı ruhı rûz
Ne hoşdur şubhile rûz-ı dil-efrûz
Kaşıdur vesmeden çün sebze-i ter ¹⁴
Yatur âhûlar altında dilâver
Kemân ebrûsına enfî gümüş tîr ¹⁵
Lebi kand ü nebâta çâşnî-gîr ¹⁶
Ruḥundandur gülüñ gül-şende hârı
Gözinden nergisüñ başda humârı
Dehânı çâşnî-baḥşı nebâtuñ
Lebi hemşiresi âb-ı hayâtuñ
Akîkından şınıpdur sürḥ-i mercân
Tolupdur la'l ü yâkûtuñ içi kan
Zenaḥdânına kim zülfi yitişmiş
Çü Yûsuf sâyesidür çâha düşmiş
Görüp reftârın anuñ serv-i âzâd
Daḥi reftârını hiç itmedi yâd
Dehânı gonçeye öğretti ğuncı ¹⁷
Zenaḥdânile türş itdi turuncı ¹⁸*

14 Vesme = rastıkla yapılan damga.

15 Enf = burun.

16 Kand ü nebat, kand-ı nebat olacak = bitki şekeri.

17 Ğunc = naz.

18 Türş = ekşi.

*Salınsa nâzile ol serv-i âzâd
Aña karşı şanavber ide feryâd*

*Gözünüñ gamzesi âşüb-ı cândur
Leb-i la'li nemek-dân-ı cihândur*

*Çü buldı dâyesi ağzını şîrîn
Bu lezzetden didi adına Şîrîn*

Şirin'in bu güzelliğini işiten Husrev-i Perviz ona gönülden âşık olur. Birdenbire uğradığı bu dertten kurtarmasını Şapur'dan rica eder. Şapur Ermen'e doğru yola çıkar. Nice dağları, bayırları aşarak Ermen'e varır. Yol üstündeki dağda gördüğü büyük bir kiliseye misafir olur. Oradaki rahiplerden birisini dost edinerek ona sırrını açar. Rahip, Şirin'in feleklerden yüce bir sarayda oturduğunu, ancak pencereden çevresini seyrettiğini, kimseye görünmediğini, onu gören yabancıların hemen gözleri çıkarıldığını, ancak yazın sarayın yanındaki köşke çıktığını, biraz sabrederse yaz gelince onu görebileceğini söyler.

Bir süre sonra Şirin'in köşke geldiğini duyan Şapur, Perviz'in resmini yapar. Şirin'in dolaştığı bahçedeki bir gül ağacına asar. Şirin biraz sonra gelip de resmi görünce, Husrev'e âşık olup kendinden geçer. Kızlar korkularından resmi saklarlar. Şirin uyanıp da sorunca: "Burasını cinler bürümüş" deyip onu başka bir bahçeye götürürler.

Şapur daha önce gidip oraya da Husrev'in resmini asmıştır. Şirin orada da resmi görünce yine kendinden geçer. Kızlar Şirin'i başka bir bağa götürürler. Şapur, bu bağın "bağban"ıyla ahbap olarak ona sırrını açar.

Husrev ile Şirin'in resimlerini yaparak ikisini de bağdaki ağaçlardan birinin dalına asar. Ertesi sabah Şirin resimleri yine görüp aklı başından gider. Ağlamaya, resmin sahibinin yüzünü görebilmek için yakınmaya başlar. Bu hali gören dadı Şirin'i teselli eder. Gönlüne kaygı getirmemesini, içip eğlenmesini söyler.

Ama Şirin'in üzüldüğünü, sararıp solduğunu görünce bu işin aslını anlamak üzere her yanı arayıp dolaşırsa da bir şey bulamaz. Sonunda "bağban"ı sıkıştırarak gerçeği öğrenir. İşittiklerini gidip Şirin'e haber verir. Şirin Şapur'u çağırıp bu işin aslını sorar. Şapur:

*Bu nakşuñ ısı cânıdur cihânuñ
Kim oğlı oğlıdur Nüşinrevân'uñ*

deyince, Şirin Şapur'a sitem eder. Şapur da تنها bir yerde kendisine durumu açıklayacağını söyler. İkisi de olduğu yerden uzaklaşır. Şirin yüzündeki örtüyü kaldırıncaya Şapur kendinden geçer. Şirin hemen peçesini indirir. Biraz sonra kendine gelen Şapur, bu resmi kendisinin yaptığını, eğer Husrev'in yüzünü görmek istiyorsa onu Şah'a götüreceğini söyler. O sırada yanlarına gelen dadı bu sözü duyunca, önce Şirin'in resmini Husrev'e götürmesini söyler. Şapur Şirin'in resmini yaparak bunu Husrev'e götürür. Husrev resmi görünce büsbütün çileden çıkar. Halini anlatmak üzere Şapur'u yeniden Ermen'e gönderir. Ermen'e varan Şapur, Şirin'e Husrev'in deli divane olduğunu, kendisinden başka hiç bir şey düşünmediğini, bu durumu anlatmak üzere geldiğini söyler.

Şirin, Husrev'in yanına gitmeye karar verir. Hastalandığını, şifa bulmak üzere büyük kiliseye gideceğini söyleyerek Banu'yu kandırır. Dadıyı ve güzel kızları yanına alarak Şapur'la birlikte yola çıkar.

Öte yandan, Şirin'in kiliseye gittiğini sanan Banu, kızın kaçtığını işitince şaşırır. Her yana adamlar saldırır. Sonunda Şirin'in Medayin'e gittiğini öğrenir.

Şirin Medayin sınırlarına erişir. Kondukları bir yerde avlanmak hevesine düşerek hazırlanır (burada yapraklar birbirine karışmış. Bir yaprak da yazısız boş olarak bırakılmış). Şirin, orada bulunan bir havuza girip yıkanmak ister.

Öte yandan, Şirin'in özlemine dayanamayan Husrev, Ermen'e gitmek üzere av bahanesiyle yola çıkar. Şirin'in yıkandığı havuz başına varır. O sırada Şirin de havuzdan çıkmıştır. Her ikisi göz göze gelir. Şirin onu Husrev'e benzetirse de, yanılmak korkusuyla konuşmaya cesaret edemez. Dadısıyla birlikte hemen oradan uzaklaşır. Husrev de, giyinmekte olan bir kadına bakmanın ayıp olacağını düşünerek başını çevirmiştir. Biraz sonra dönünce, Şirin'i orada göremez. Her yeri ararsa da bulamaz. Şirin Medayin'e gelerek Husrev'in sarayına misafir olur (burada yapraklar yine karışmış. Bu 61. yaprakta bulunması gereken 10 yapraklık parça, daha sonraki 88. yaprağın arasına girmiş). Bu 10 yaprakta su olaylar yer almaktadır:

Şirin Şebdiz'i Husrev'in adamlarına teslim eder.

*Bu atun kıymeti yokdur cihānda
Bunuñ mişli bulunmaz bir zamānda*

(Şair burada Şebdiz efsanesini anlatıyor).

Havuzbaşından ayrılan Husrev Ermen'e varır. Mihin Banu tarafından karşılanarak bir saraya yerleştirilir. Husrev Ermen'de içip eğlenmekte, ama

Şirin'i bir an hatırlıdan çıkarmamaktadır. O sırada Şapur Ermen'e döner ve Husrev'e olup biteni anlatır.

Öte yandan Şirin, Medayin'de Husrev'i anarak üzülmektedir. Sıkıntısından sarayda oturamaz olur. Havası güzel bir yaylakta kendisi için bir saray yaptırmalarını Husrev'in adamlarına söyler. Kısa zamanda saray yapılır, Şirin de oraya yerleşir.

Ermen'de bulunan Husrev, bir gece meclis kurup içerken Şapur'u çağırır. Şirin'i alıp getirmesini ona emreder. Bu kararını Mihin Banu'ya da açar. Onun verdiği Gülgûn'a binen Şapur, Medayin'e doğru yola çıkar. Gece gündüz demeyip 30 günde Medayin'e varır. Husrev'in kendisini beklediğini Şirin'e söyler. Şirin çok sevinir. Gülgûn'a binip Şapur'la birlikte Ermen'in yolunu tutar.

O sırada bir haberci Ermen'e gelir. Husrev'e babasının tahtan indirilerek gözüne mil çekildiğini söyler. Medayin'den getirdiği mektupları sunar. Mektuplarda Husrev'in hemen tahtına dönmesi yazılmaktadır. Husrev bunları okuyunca gönülden yaralanır.

İran Şah'ı Hürmüz çok zalimdir. Büyük küçük birçok günahsız öldürtmüştür. O sırada Çin ve Hıta Hakanı Saye, yüzbinlerce çeri ile Horasan'a dek gelmiş, Irakayn'e yaklaşmıştır. Öte yandan Araplar da Haleb'e yaklaşmışlardır. Kayser ise Şam'a yürümüştür. Bu durum karşısında Hürmüz, yurdun ileri gelenlerini toplayarak tedbir düşünür. Şam'ın Kayser'e verilmesi, Arapların mal ve hazine yerilerek savulması, iki düşman böylece aradan çıktıktan sonra Saye Han'la savaşıması kararlaştırılır. Hürmüz Hıta Han'yla savaşmak üzere askerini toplar.

*Meğer varidi bir mîr-i mu'azzam
Melik Hürmüz katında key mükerrem*

*' Aceb dānāyidi hem ehl-i tedbir
Dilîridi tüvānā merd-i şemşîr*

*Ḳati şa'b işlere eylerdi ıkdām
Ki dinürdi anuñ ismine Behrām*

*Ḳamu beyler ayakta ol seridi
Medāyin mülkine ser-leşkeridi*

*Zafer bulmak hemîşe pîşesidi
' Adüv basmak müdām endîşesidi*

*Şecâ'atde aña ermezdi Rüstem
 Şehâvetde harîf olmazdı Hâtem
 Severlerdi anı halkı cihānuñ
 İki olmazıdı bir sözi anuñ*

Hürmüz Şah Behram'ı çağırır. Onu övdükten, kendisine birçok vaatlerde bulunduktan sonra Saye Han'la savaşa memur eder.

Behram askeriyle Horasan'a varır. Ordusunun eksiklerini tamamlayıp beylere gereken emirleri verdikten sonra alayların saflarını düzer. Behram'ın gelişini gören Hakan da başkomutanı çağırarak Behram'ı tutup getirmelerini, diri gelmezse başını getirmelerini söyler. İki dağ gibi tokuşan asker savaşa başlar. Askerler derya gibi taşar. Kelleler kan deryası içinde yüzer. Savaş üç gün üç gece sürer. Behram, ordusundan bin kişiyi alarak üçüncü gün sabahı Saye Han'ın alayına yol bulur.

*Çū Sāye gördi Behrām'ı idüp 'ār
 Atın depti mukābil tırdı nāçār*

*Didi bu it yaman urdı özini
 Niçün kaytarmağay bizden yüzini*

*Hemān ol dem çalındı oқа yaya
 Ele aldı kemān ü tiri Sāye*

*Kirişinde kodı bir ağulu tır
 Ki tokunsa yidi çerhi ide bir*

*Anı Behrām'a toğru çekti atdı
 Çarimini nişān idüp gözetdi¹⁹*

*Anı bir bāziyile şavdı Çübīn
 Oyun ehliyidi gösterdi āyīn*

*Bes andan soñra Behram-ı cihān-gir
 Ele aldı kemānıyile bir tır*

*Çiküp yayını boynını uzatdı
 Gözetdi Sāye'nuñ göğsin uz atdı*

*Siper kıldı aña Sāye mukābil
 Kazāyidi siper olmadı hāyil*

19 Çarim = alacaklı.

*Siper yaprakça tırmadı o tıre
 Takundukda çü säye düşdi yire
 Gözini yumdı bu dünyâ kişverinden
 Halâş oldu cihân şür u şerinden
 Anuñ da defterin dürdi zamâne
 Şanasın gelmemişidi cihâna
 Bu dehr-i bivefâ bir gürbedür pîr²⁰
 Gine toğurdığını 'âkıbet yir*

Saye ölünce ordusu dağılır. Behrâm kaçan orduyu günlerce kovalayıp askerden kimini kırar, kimini tutsak olarak alır. Tutsakların arasında Han'ın oğlu da vardır.

*'Acebdür anesi Şâh-ı cihânuñ
 Meğer kızkardeşiymiş Säye Hân'uñ*

Behram kazandığı bu zaferden sonra, topladığı malları, mücevherleri ve tutsakları, düzdüğü bir katarla Hürmüz Şah'a gönderir. Hürmüz Şah sevincinden külâhını göğe atar. Her yerde şenlikler hazırlanır, bayramlar yapılır.

Bu arada Behram'ı kıskanan hain bir vezir

*Didi Şâh'a anuñ gönderdiginüñ
 Değül binde biri ol aldıgınuñ*

Şah:

*Buyurdu cehlile ol pür-ħacâlet
 Ki Behrâm'a kıllalar bir ħaķâret*

*Aña yazdırdı bir ħışmile nâme
 K'anı kıldı melâmet ħâş ü 'âma*

*Bile gönderdi bir 'avret libâsın
 Didi giysün ħosun erlik hevâsın*

*Daĥi gönderdi bir çıkrık o nâdân
 Didi eğirsün otursun çü nüsvân*

*Çü ħâyindür anuñ budur cezâsı
 Budur ħatumda ħâyinler sezâsı*

20 Gürbe = kedi.

Behram, Şah'a karşı ayaklanır. Horasan'ı alıp adına hutbe okutur ve para bastırır. Hürmüz bunu işitince yaptığına pişman olursa da fayda vermez. Behram Hürmüz'ü öldürüp tahta geçmeyi tasarlar. Medayin'deki beyler bir araya gelip, Behram'ın tahta geçmesine meydan vermemek üzere Husrev-i Perviz'i çağırmaya karar verirler. Hürmüz'ün sarayını basıp gözüne mil çekerler. Husrev'e de haber gönderirler.

Husrev babasının durumunu öğrenince hemen Medayin'e gelip tahta geçer. Ama akli fikri Şirin'dedir. Şirin'in buraya geldiğini, yaylağa gidip bir saray yaptırdığını, sonra Şapur'la yine Ermen'e döndüğünü, giderken Şebdiz'i bıraktığını öğrenir.

Şirin Şapur'la Medayin'e dönünce, Mihin Banu ile birlikte bütün halk da sevinir. Husrev-i Perviz'in tahta geçtiğini öğrenen Behram, saltanat hevesine düşmüş, Turan'ı yakıp yıkarak İran'ı ele geçirmiştir. Medayin'e mektuplar göndererek Husrev'in babasını öldürdüğünü, Şirin'in aşkıdan başka birşey düşünmediğini, nefsine düşkün böyle birinin Şah olamayacağını yazarak Medayin halkını kendisine bağlar. Sonra asker düzerek Medayin üzerine yürür. Bunu işiten Perviz, üzülp ağlayarak Behram'a karşı durmağa niyet ederse de, hocasına danışır ve onun fikriyle şimdilik sabretmeye karar verir. Hemen Şebdiz'e binip Ermen'in yolunu tutar.

Öte yanda Şirin, bir bahar günü güzel kızları da yanına alarak avlanmak için kıra çıkmıştır. Neşe içinde çılgınca dolaşmaktadır. O sırada Husrev de Ermen'e varmış, yorgun olan atlarını dinlendirmek üzere oraya çadırlarını kurdu muştur. Biraz avlanmak üzere Şebdiz'e binip dolaşırken Şirin'le karşılaşır.:

*İki 'âşık iki ma'sûk-ı zîbâ
Biribiri meyinden mest ü şeydâ*

*İki okçî urup destî kemâna
Biribirini kılmişlar nişâne*

*Biri tâcile tonatmış serini
Biri târâce virmiş kişverini*

*Biri müşkîn kemend itmişdi sâye
Biri gün farkına salmışdı sâye²¹*

21 Farq = baş.

İki cânân unuttular cihānı
 Yakın oldu ki virelerdi cânı
 Şu deñlu tırdılar bîhüş iki yār
 Biribirin deñeyüp kaldılar zār
 Aña dek tutdılar anda sebātı
 K'akıtdı gözleri nîl ü Fırāt'ı
 Ne Şîrîn'den gözini irdi Pervîz
 Ne Gülgün'ün izin şaşurdu Şebdîz
 Biraz devşirdi Şîrîn kendüzini
 Deñedi bir daği Şâh'ün yüzini
 Didi bu âfet ol Şeh'dür mu'ayyen
 Ki görmışdüm cemâlin çeşmede ben
 Hem atıdur hakîkat 'ayn-ı Şebdîz
 Budur bildüm muhakkağ Şâh-ı Pervîz
 Şeh'ün didârını gördi ganîmet
 Hazer kıldı ki gide gine fırsat
 Bu fikrile revân atından indi
 Şeh'ün öpüp elini gine bindi
 Şehen-şeh de hakîkat bildi anı
 Ol âteşdür bu kim yakmışdı cânı
 Bu esnâda yitişdi ol perîler
 Kamusı 'ayb ü noğşândan berîler
 Şorar bu kızlarıñ birine Pervîz
 Ne burcuñ mâhıdur bu şâh-ı gül-rîz
 Nazîri yok beşerde bu melek mi
 Zemîn üzre 'aceb mihr-i felek mi
 Didi şeh-zâdedür Şîrîn'dür adı
 Velî yokdur bunuñ şekerde tadı
 Çü Şîrîn adını güş itdi Pervîz
 Gine kendü özinden gitdi Pervîz

*Hemân atundan ol dem indi yire
Yüzün dil-dâr öñinde sürdi yire*

*İnüp Şirîn dañi vardi sücûda
Yitişdürdi özin terk-i vücûda*

*İki şāhuñ gelüp halkı dirildi
İki cânibde âdemler yığıldı*

*Şeh'üñ çākerleri bir kolda turdı
Melāyik leşkeri bir yolda turdı*

*İki şāhi görenler kaldı hayrân
Ki şanmuşlardı Belkıs ü Süleymân*

Şirin kendilerine konuk olmasını Şah'dan rica eder. Şah da:

*Ne haddümdür benüm mihmānuñ olmak
Yeter şehlük baña der-bānuñ olmak*

diye sevinçle kabul eder. Şirin Mihin Banu'ya adam salar. Banu Şah'ı karşılayarak büyük bir saraya yerleştirir. Sonra Şirin'i bir köşeye çekip, dikkatli davranmasını, arada nikâh olmadıkça kendisine dokundurmasını tenbih eder.

*Bu güftarı çü Şirîn eyledi güş
Şafāsından yüreği eyledi cüş*

*Naşihat dürlerle oluban pür
Kulağına takındı şanasın dür*

*Şu kim Bānū Şeh'üñ gönlinde idi
Bunuñ da hâtırı hem öyle idi*

*Bu 'ahd üstine Şirîn içdi sevgend²²
Benām-ı pāk-i Kayyüm-ı Hudāvend*

*Eğer 'ışkı mükedder kılsa hālüm
Kabül itmeyem olmassa halālüm*

*İşidüp andını Bānū inandı
Dil ü cânile 'ahdine tayandı*

22 Sevgend = yemin.

*Rızā virdi ki Pervîz'ile geh gâh
 Vara meydân ü köşke ola hem-râh
 Velî şu şartile k'olmaya tenhâ
 Ne dinilse dinile âşkâra*

Bir sabah, Şirin yetmiş güzel kızla ava çıkmak üzere hazırlanırken:

*Nigârîne turup Şeh karşı geldi²³
 Hezâr ikrâmile yanına aldı
 Görüp bu bütleri Şeh cümle dil-bend
 Dil ü cândan olurdu ârzü-îmend*

(Bu 88. yaprağın arasına, 63. yaprakta bulunması gereken 11 yaprak girmiştir).

Bundan sonra 99. sayfanın ortasında şu beyitlerle başlayan sayfa yer alıyor:

*Sini men'itmezem şeh kapusından
 Ayırmazam gulâmı tapusından
 Ne vaktin hâtırûn olursa git var
 Veli bu .....²⁴ yâd itme zinhâr*

(Bu sözleri kimin kime söylediği belli değildir. Belli ki eksik sayfalar var).
 Sonra ayrı başlık altında olaylar şöyle devam ediyor:

Bir sabah Husrev Acem tahtına oturmuştur. Divanında büyükler ve cihan sultanları hazır bulunmaktadır. Bu sırada bir haberci gelip Behram-ı Çubin'in öldüğünü söyler. (Bir yaprak buraya yine yanlışlıkla karışmış).

Bu bir yapraktan sonra şu beyitlerle Ferhat serüveni başlıyor:

*Arayu isteyü buldı getürdi
 Nigârîn kaşrına anı yitürdi
 Nigârîn perde aşturdi araya
 Aña kürsî konuldu taşraya
 Geçüben kürsîde oturdu Ferhâd
 Karâr itdi şanasın küh-ı pülâd*

23 Nigârîn = nigâr, 'sevgili.

24 Bu kelime silinmiş, okunmuyor.

O perdeyle çün olmamışdı hem-râz
Didi bu perdeden ne çıka âvâz

Anı bilmezdi kim perde açup baş
Kılaydı kendüyi 'âlemlere fâş

İçinden perdenüñ Şîrîn çü şeh-nâz
Şeker tengin açup gösterdi âvâz²⁵

Açıldı nâzile ol kufli-i la'lin²⁶
Karışdırdı nebât u kande şîrîn

Sözüyile kılurdu hânı bende
Olurdu mürdeler lafzile zinde

Şeker-güftâridi her kavli şîrîn
Dimişlerdi anuñçün aña Şîrîn

Şeker tengin ne yirde kim açardı
İşiden kişi kendinden geçerdi

İşidince sözini güş-i Ferhâd
Hemân oldem düşürdi cāna feryâd

Revân oldu başından şu bigi hüş
Özini ol zamân kıldı ferâmüş²⁷

Sataşdı âteşe yandı yakıldı
Figân eyleyü kürsiden yıkıldı

Sanasın kühidi olmuşdı perrân
Yaturdı bîd-veş endāmı lerzân

Çü gördi nâzenin ol binişânın
Yakın oldu ki teslim ide cānın

Çün olmuşdı kelāmından fikende²⁸
Gine kıldı sözile anı zinde

Didi Ferhâd'a Şîrîn ey hüner-ver
Çü mûmimiş eliñde seng ü mermer

25 Teng = deng, yük.

26 Kufli = kilit.

27 Ferâmüş = unutma.

28 Fikende = düşkün.

Sever şîri benüm gâyet mizâcum ²⁹
 Kamu zahmetlere oldur 'ilâcum

Makâmumdur velî pür-seng-i hâre
 Gelüp gele yetişmez bu diyâra ³⁰

Bu ma'niden çekerven şîre kıllet ³¹
 Çeker çöbânlarum da niçe zahmet

Murâd oldur ki bir tedbîr idesin
 Kesüp bu taşu cüy-i şîr idesin

Şafâlar dökeler olmâyâ te'îr
 Aka âb-ı revân bigi gele şîr

Bu şan'atda seni mâhir didiler
 Kemâlile işe kâdir didiler

Kamu şan'atlarıñ bu yolda harc it
 Ne varise kemâlüñ bunda derc it

Bu maşşûda kılursañ bizi vâşıl
 Senüñ dañi murâduñ ola hâşıl

Sözine gerçi kim değmişdi güşü
 İşitmezdi velî yoğidi hüşü

Sözini işidür bigi tururdu
 Dañi 'aklı giderdi otururdu

Cevâbında nigâruñ oldu hāmūş
 Vücūdını kamu kıldı ferāmūş

Dilinden gelmedi hergiz 'ibâret
 Hemîn itdi eliyile işâret

Ṭuru geldi yirinden taşra çıkdı
 Öñini devşirüp dört yana bakdı

Varup âdemlerinden şordı hâli
 Didi noldı bu güftârın me'âli

29 Şîr = süt.

30 Gele = sürü.

31 Kıllet = azlık.

*Didiler neyse maşûdını mâhuñ
Aña bildürdiler emrini Şâh'uhn
Haber-dâr oldu buyrukdan çû Ferhâd
Yüridi şevkile ol tağa çün bād*

Ferhat, külüngünü ele alıp hemen işe başlar. Bir ay gibi kısa bir zamanda ırmağı açıp taşlarını döşer. Irmağın başına bir çeşme, çeşmenin yanına da bir havuz yapar. Orasını resimlerle süsler. Görenler şaşkınlıktan kendilerini alamazlar. İşin bittiğini haber alan Şirin atına binip gelir. Ferhat'ı çağırıp kutlar. Birlikte getirdiği değerli mücevherleri Ferhat'a vererek azlığından dolayı özür diler. Ferhat teşekkür edip bir gazel okur (5 beyitlik bir gazel).

Ferhat mücevherlerin en iyilerini seçip Şirin'e sunduktan sonra teşekkür edip ayrılır. Mücevherlerden geri kalanları da kapıda dağıtarak dağın yolunu tutar. Ferhat aşkından deli divane olmuştur. Gözlerinden kanlı yaşlar dökülmekte, Mecnun gibi dağlarda dolaşmaktadır. Öyle bitkin bir hale düşmüştür ki, fil iken karıncaya dönmüştür. Gece gündüz Şirin'in sarayına bakıp yanmaktadır (5 beyitlik bir gazel).

Ferhat'ın bu halini herkes duyar. Husrev'e de anlatırlar. Husrev Ferhat'ı merak ederek görmek ister. Onu bulup getirmeleri için adamlarını gönderir. Ferhat'ı arayanlar onu bir dağ başında, üstü başı yırtık, Mecnun gibi dolaşırken bulurlar. Ferhat şiir okumaktadır (7 beyitlik gazel). Gelenler Ferhat'a yaklaşip derdini sorarlar. Ferhat aşkını anlatır. Onlar da artık üzülmemesini, Şah'ın kendisini çağırdığını, derdine çare bulacağını söylerler. Ferhat: "Sultan kim, benim gibi karınca kim" diyerek tereddüt ederse de, haberi getirenler onu yatıştırarak, Şah'ın iş buyurmak üzere çağırdığını, bir de at dönderdiğini söylerler. Ferhat gitmeye razı olur, ama ata binmeyerek yaya gider. Saraya varınca, Husrev Ferhat'ı huzuruna getirterek onunla şöyle konuşur:

*Didi evvel senüñ ismüñ iştidük
Naşib oldu müsemâsın da gördük
Velî bildür bize ism (ü) mekânuñ
Didi ismi olur mı lâmekânuñ
Didi göster makâmuñdan 'alâmet
Didi cāy-ı mihen kŷy-i melâmet
Didi ol yirde nolur pişe vü kâr³²
Didi 'ışk u maḥabbet kâr-ı bikâr*

32 Pişe = iş, sanat.

Didi Şîrîn'ile üdüñ mi birlik
Didi ansuz gerekmez baña dirlik

Didi yoluñ hatarludur gider ser
Didi pervâ-yi ser eyler mi biser

Didi küyine varma dañi yir çok
Didi ol güşeden gayrı yirim yok

Didi ol yirde yağar tîr ü şemşîr
Didi bārānile sebze olur sîr³³

Didi zülfi kılupdur mägzüñi hüşk
Didi bu resmedür hâşiyet-i müşk

Didi tîği kılursa pâre pâre
Didi hük-m-i kazâyise ne çäre

Didi anuñ rakîbi çokdur üşen⁴⁴
Didi dervîş olan korçar mı sekden³⁵

Didi kılma saçıla 'akd ü peyvend
Didi dîvâneler olur mı bîbend

Didi küyine şabr it başmağıl pây
Didi ben şabr idem mi aña vây vây

Didi terk it benüm ol mihr ü mâhum
Didi fikr it koyam mı anı Şâh'um

Didi kaşruñ kılursañ tur yeğdür
Didi dîvâne mehden dūr yeğdür

Didi yirüñd' otur dillenme dek tur
Didi 'ışk ehli didi baña pek tur

Didi şafrâ virür her tab'a şîrîn
Didi şîrîn ider sevdâyi telyîn³⁶

Didi değmez 'arûsı mâtemine
Didi biñ şâdı virdüm bir gamına

33 Sîr = tok, doymuş.

34 Üşen = çekinmek, korkmak anlamına gelen üşenmek mastarımdan emir.

35 Sek = köpek.

36 Telyîn = yumuşatmak.

Didi irmeyicek vaşla ne hâşıl
 Didi besdür ğamı tahşîl-i hâşıl

 Didi yoĝdur senüñ işüñde encâm
 Didi âhır ne gelse ol durur kâm

 Didi sūd eyleses şoñra nedâmet ³⁷
 Didi ğam çekmezem ħopsa kıyâmet
 Didi olma hedef tîĝ-ı belâya
 Didi bu ten siperdür her ħazâya

 Didi 'ümrüñ virürsin bâda her gâh
 Didi ħorĝu deĝül çün olmuşam kâh ³⁸

 Didi cân virmeĝi fikr itme âsân
 Didi ölmek dirilmek baña yeksân

 Didi fesh it bu bázaruñ ziyândur
 Didi 'âşıkларуñ sūdi nihândur

 Didi 'aĝluñ getürseñ başa yeĝdür
 Didi işüm iletmek başa yeĝdür

 Didi bir nūşiçün mi bunca cehdüñ
 Didi eyler kifâyet nişi şehdüñ ³⁹

 Didi fikr it bu nâr u muncınıĝı
 Didi odile ħorĝutma ħarîkı

 Didi yâd eylegil tūfân-ı Nūh'ı
 Didi 'âşık bulur andan fütūhı

 Didi neccârile gör erresini ⁴⁰
 Didi terk itmezem cân berresini ⁴¹

 Didi gitme yoluñda çoĝdur âfüt
 Didi âfet deĝüldür 'ayn-ı lezzât

 Didi bir pâre sözüñ aşaĝa ħo
 Didi 'âşık dilin kesmez ħomaz ħü

37 Sūd = fayda.

38 Kâh = saman, çöp.

39 Niş = zehir, diken. Şehd = bal.

40 Neccâr = dülger. Erre = testere.

41 Berre = kuzu.

Didi kayduñ senüñ kayırmışidüm ⁴²

Didi şanma beni kayırmışidüm ⁴³

Didi kuru yire sürme koyunu

Didi 'ışk ehlinüñ budur oyunu

Didi bu da'vîye ma'nî gerekdür

Didi ni ma'nî ni da'vî gerekdür

Didi şayd-ı kazanferdür ol āhū ⁴⁴

Didi çoğdan didük biz aña yāhū

Didi şāhın şikāridür ö' keklik

Didi 'arz eyleme 'uşşāka beylik

Didi vesvāsı ko geç bu hevādan

Didi cānum uşanmaz bu belādan

Didi cān didigüñ bustānda bitmez

Didi cānān yoluna gitse yitmez

Didi dāyim belādur itdigüñ h'āst ⁴⁵

Didi devlet kazā yanındadır rāst

Ferhat'ın hiç çekinmeden korkusuzca verdiği bu cevaplar Şah'ı aciz bırakır. Bu durum karşısında çıkışmayı bırakıp yumuşak davranmaya karar veren Husrev, Ferhat'a yeni bir iş buyurur. Sarayının karşısındaki ulu dağı kazıp yol açmasını önerir. Ferhat şu cevabı verir:

Didi Şāh'a budur şartım iderseñ

Nigārīnüñ hevāsından geçerseñ

Fakīrūñ de elünden geldigünce

Yelem bu yolda kudret yitdigünce

Ye ol seng-i siyāha yol bulam ben

Ye ol yoluñ belāsından ölem ben

Husrev öfkelenirse de belli etmeyerek, Ferhat'ın şartını kabul eder. Ferhat da sevinçle Şah'a dua ederek yola çıkar.

42. Kaydını kayırmağ = yoketmek, öldürmek, adını sanını kaldırmak.

43. Kayırmışidüm = kaygılanmışdım.

44. Kazanfer (Gazanfer olacak) = iri arslan.

45. H'āst = istek.

Ferhat Bisütun dağına yarmaya başlar. Önce taşa Husrev ile Şebdiz'in, Şirin ile Gülgûn'un resimlerini kazar. (Burada şair bir efsane anlatıyor: Söylentiye göre, arada nice yıllar geçtikten sonra bir genç Şirin'in resmine âşık olur. Anası oğlunu kurtarmak için resmin üstüne bir kuzu kuyruğu koyar. Kuyruk güneşten eriyince şekil bozulur. Genç de resimden soğur.). Ferhat resimleri bitirdikten sonra dağı delmeye başlar. Gündüzleri akşamlara dek çalışır, geceleri de sabaha dek ağlayıp inleyerek Şirin'e seslenir. Ferhat'ın hikâyesi dillere destan olmuştur.

Birgün Şirin Bisütun dağına gidip Ferhat'ı görmeye karar verir. Bir ata binip yalnızca dağa gider. Ferhat Şirin'i görünce atının ayağına kapanır. Şirin de onu teselli için yüzündeki örtüyü açar. Yanında getirdiği içkiyi Ferhat'a sunar. Ferhat kadehi alıp içtikten sonra:

*Gine cennetde sâkî-i kevşer
Bize şundu eliyile sâgar?*

matlı 7 bentlek bir terci okur. Ferhat terci bitirince Şirin'in içine ateş düşer. Ferhat'a acıyan Şirin onunla konuşmaya girişir. Hem şarap sunar, hem de teselli verir. Biraz sonra gitmek üzere atına biner. O sırada Şirin'in atının ayağı sürçer. Tehlikeyi gören Ferhat, hemen koşup atın altına girer, atı süvarsiyle kaldırarak saraya götürür. Sonra Şirin'e dua edip işinin başına döner (bir sayfa boş).

Husrev Şirin'i izlemek üzere gözcü koymuştur. Onun Bisütun'a gidip Ferhat'la konuştuğunu işitince öfkelenir, güvendiği kişilere danıştıktan sonra şu kararı alır: Şirin'in Gülgûn'dan düşüp öldüğü Ferhat'a duyurulacak, o da bunu işidince ya işini bırakacak, ya da bu acıyla başını alıp gidecektir. Bu iş için bir kocakarı bulunur.

*Meğer varidi bir cādū 'acūze
Ki çoğ eskitmişidi keş ü müze ⁴⁶*

*İşi telbîsidi tezvîr ü vesvâs
Ki mekrinden anuñ ürkerdi hannâs ⁴⁷*

*Bügü itse yire taşlar yağardı
Meh-i çerhî inek bigi şağardı*

46 Kefş = ayakkabı. Müze = çizme.

47 Hannâs = şeytan.

Kerihidi begāyet zīst-çihre

Boyanurdu görenler anı zühre

Görenüñ korğudan ödi şıdurdu⁴⁸

Teninden cânı ürkerdi giderdi

Gözinüñ şîsesi pür-semm-i kâtil

Ṭoliyidi içi zehr-i helâhil

Gözi tokundığı kalmazdı diri

Yüzini görenüñ güridi yiri

Başı tazlak şacı dökülmüşdi

Bili şarşak iki bükülmüşdi

Ḳoca pisler bigi söylerdi sözi

Ṭolu dökmiş poḫa beñzerdi yüzi

Kocakarı karalar giyerek dağ başına gider. Ferhat'a bu acı haberi ulaştırır. Ferhat göğsünü taşlarla döver, ağlayıp inler. Kendi kendine söylendikten sonra, eline külünkünü alıp kayaların tepesine çıkar ve oradan kendini uçurma atıp can verir (şair burada bir söylentiği anlatıyor: Ferhat'ın elindeki külüngün sapı nar ağacından imiş. Yere saplanan bu ağaç yeşererek bir nar ağacı olmuş).

Bu acı haberi alan Şirin ağlayarak karalar giyinir, yas tutar. Yüzünü yırtıp yakasını parçalar. Ferhat'ın bulunduğu yere gider. Vücudunu gül suyu ile yıkattıktan sonra kabre koydurup üzerine bir türbe yaptırır.

Şirin'in yas tuttuğunu öğrenen Husrev, yazdırdığı bir mektupla başsağlığı diler.

O sırada Husrev'in karısı Meryem de ölür. Şirin de Husrev'e başsağlığı mektubu gönderir. Bu mektupta kimsesizliğinden, bahtsızlığından yakınıp halini ve aşk yüzünden derdini anlatır.

Birgün Husrev, halini anlatması için Şapur'u Şirin'e gönderir. Şapur aldığı emri yerine getirip Şirin'e gider. Meryem'in ölümüyle rakibin ortadan kalktığını, Şah ile buluşması için arada bir engel kalmadığını, Şah'ın kendisi için ağlayıp inlediğini söyleyerek: "Birlikte gidip Şah'ın gönlünü alalım" der. Şirin bu sözlerden incinip Şapur'a çıkarır. Husrev'in birgün bile kendisini arayıp sormadığını, aşkından yurdunu bırakıp gurbetlere düştüğü halde, Hus-

48 Şıdurdu = smdurdu, kırıldı.

rev'in bir kez yüzüne bile bakmadığını, eski güzel günleri çarçabuk unuttuğunu söyler.

Bu cevaptan üzülen Husrev, Şapur'u bir kez daha gönderirse de, Şirin'den yine olumlu cevap alamaz. Çaresiz sabredip beklemeye karar verir.

Husrev'in divanında birgün dünya güzellerinden söz açılır. Birisi Sipahan şehrindeki Şeker adında bir kadının güzelliğini över. Bunu işiden Şah bu şekerden tatmak hevesiyle birgün Medayin'den çıkıp Isfahan'a gider. Şeker'in evini öğrenip kapısına varır. Husrev'i içeri alırlar. Sofralar kurulup içkiler içilir. Biraz sonra Şeker de gelip meclise katılır. Husrev Şeker'in şerefine arka arkaya içip sarhoş olur. Yatma zamanı gelince, Şeker kendine benzeyen bir cariyesini kendi yerine Husrev'in yatağına gönderir. Şah sabaha dek kızla eğlenir. Sabahleyin Şeker yine kendi kılığına girip Şah'la sohbetে koyulur. Söz arasında Husrev: "Size gelip gidenler arasında benim gibisi var mı?" diye sorar. Şeker de Şah'ı övdükten sonra, yalnız bir kusuru olduğunu, ağzının koktuğunu söyler. Çare olarak da bir yıl sarmısak yemesini salık verir. Husrev karargâhına döner. Bir yıl sonra yine Şekerin evine gelir. Gece yine Şeker'e benzeyen kadınla yatar. Sabahleyin Şeker'le oturup konuşurken Husrev yine eski sorusunu tekrarlar. Şeker de: "Bir yıl önce size benzeyen bir konuk gelmişti, ağzı kokuyordu, ama sizin ağzınız mis gibi" diye cevap verir. Husrev: "Herkesin aybını söylüyorsun ama, sen kendi aybını bilmiyorsun. Sen de herkesle düşüp kalkmaktasın" der. Bunun üzerine Şeker, kendisinin kızıoğlan kız olduğunu söyler. Husrev sorup araştırdıktan sonra bu sözün gerçek olduğuna inanarak Şeker'i nikâhla alıp Medayin'e götürür. Ama kısa zamanda Şeker'den de usanır. Yine Şirin'i düşünmeye başlar.

Şirin Şapur'la görüşerek avunmaktadır. Husrev Şirin'i üzme için Şapur'un Şirin'le görüşmesini yasak eder. Büsbütün yalnız kalan Şirin ağlayıp inler. Geceye, muma, pervaneye seslenir. Sabah olunca Şirin Tanrı'ya yalvarır. Duâsını kabul eden Tanrı'nın inayetiyle Husrev insafa gelir.

Husrev bir gün avlanmak kararıyla Şirin'in bulunduğu yere gider. Gündüzleri avlanmakla, geceleri de içip eğlenmekle vakit geçirir. Bir sabah uykudan uyanan Husrev, meclis kurdurup içmeye başlar. Biraz sonra içkinin verdiği cesaretle Şebdiz'e binip Şirin'in bulunduğu saraya varır. Bunun işiden Şirin, sarayının kapılarını kapatır. Ancak sarayın önünü gül suyu ile temizletip çadırlar kurdurur, yollara halılar serdirir, yolun iki yanına ellerinde mücevher tabakları bulunan güzel kızları dizdirir. Sarayın pençeresinden yolu gözleyen Şirin, Husrev'in geldiğini görünce bir gazel söyler (7 şer beyitlik iki gazel).

Husrev, sarayın kapılarının kapalı olduğunu görünce şaşırır. Oradaki kızların biriyle Şirin'e haber gönderip ricalarda bulunur. Konuk olarak geldiğini, soyguncu, ya da hırsız olmadığını söyler. Şirin saray dışında bir yer hazırlanmasını emreder, biraz sonra da saraydan çıkıp Husrev'i karşılar. İkisi de yalnız kalınca Şirin Husrev'e sitemler eder. Husrev suçunu kabul edip yalvarır. Şirin nazlanmakta ve sitemlerini yağdırmakta devam eder. Karşılıklı söyleşmelerden sonra Şirin yeminler ederek:

Aramuzda seniñle 'ağd-i şer'i

Ulu kâbînile kânün-i mer'i ⁴⁹

Bu didüklerüm olmayınca olmaz

Seniñ gönlüñ murâdın şimdi bulmaz

Bunu didi turu geldi yürüdi

Şeh'üñ göñlin melâletler büridi

Eteğün silkerek yire bakarak

Şu bigi geh turup gâhî aķarak

Tolayısın gözedüp bakınarak

Gidüp nâzile hâtır şakınarak

Bu nev'ile biraz Şâh'ı avutdı

Veli âhır yerinde kodi gitdi

Şirin uzaklaşınca Husrev şaşkınlıktan ve utancından ne yapacağını bilemez, Şebdiz'e binip geldiği yere döner. Otağma kapanıp Şapur'u çağırır. Olamı biteni anlatır. Şapur onu teselliye çalışır.

Öte yandan Şirin yalnız kalınca Husrev'i incittiğine pişman olur:

Öñini devşirüp bilür suçını

Yüzini yırtuban yolar saçını

Qalur medhüş u vâlih deng ü hayrân ⁵⁰

Āarib-i zâr u ser-gerdân-ı nâlân

Tehayyürden bilimez nidesini

Ne turasın bilür ne gidesini

49 Kâbîn = nikâh

50 Deng = şaşkın.

Cû Şîrîn'üñ diğêr-gün oldı hâli
 Döğüñdi kalmadı şabra mecâli
 Zarûri eyledi tedbîr ü niyyet
 Şeh'üñ ardınca gitmeğe 'azîmet
 Hemân ol dem ayag üstine tırdı
 Şeh'üñ âdemleri vaz'ına girdi
 Kemân ü tîr u şemşîrin taķındı
 Şeh'üñ mahremleri şeklin taķındı
 Libâsını kamu giydi kuşandı
 Revân Gülgün'ına bindi boşandı
 Giderdi yalıñuz yolda şitâbân
 Geçerdi tâğ u şahra vü beyâbân
 Yoluñ zahmetlerin çekdi duruşdı
 Şabâh olmadın orduya irişdi
 Görer uyhuda cümle h'âce vü kul
 Çeri halkı uyurlar bây u yohsul
 Yüridi lâcerem har-gâha toğru⁵¹
 Yüzin tutdı gine der-gâha toğru

Şirin bu sırada Şapur'la karşılaşır. Bu karşılaşmadan her ikisi de sevinir:

Didi Şâpür'a her hâlini Şîrîn
 'İyân itdi kamu râzın nigârîn
 Didi katuñda var iki murâdum
 Velî olmasıdur gâyet murâdum
 Biri budur beni sen gizleyesin
 Velî unutmayasın gözleyesin
 Şehen-şeh 'ays ide karşımda tenhâ
 İrakdan eyleyem Şâh'ı temâşâ
 Görem didârını Şâh'üñ toyınca
 Biraz seyrân idüp gidem şuyınca

51 Lâcerem = şüphesiz.

*Biri budur kim olmayınca kâbîn
Kemâlile kamu erkân u âyîn*

*Baîna kaşd itmeye idüp bahâne
Beni incitmeye Şâh-ı yegâne*

*Bu iki şartum iderseñ tururven
Ve ger ne dönüben gine giderven*

*Murâdını çü mâhuñ bildi Şâpûr
Şafâ sürdi sözinden güldi Şâpûr*

*Didi baş üstine fermânüñ eý mäh
Kabül ider ne emr itseñ Şehen-şâh*

Şapur Gülgûn'u alıp Şebdiz'in yanına bağlar. Şirin'i de Şah'ın has çadırına götürüp sakladıktan sonra, Şah'ın yattığı çadıra sevinçle girer. Uykudan uyanan Husrev, Şapur'u görünce sevinerek gördüğü düşü anlatır. Husrev kendisini bir bağda görmüş, sevinçle dolaşırken felekten inen bir ayla görüşmüştür. Şapur bu düşü hayra yorumlayarak meclis kurdurmasını içip eğlenmesini söyler. Divan tertiplenir, meclis kurulur, şaraplar içilir, şöenler çekilir. Herkes dağıldıktan sonra, Husrev Şapur'la yalnız kalınca has meclis kurulur. Barbed çağırılır, o söze başlayınca Mehesti de sazına girer.

Şirin'in isteği üzerine Şapur Mehesti'yi alıp Şirin'in çadırına götürür. Her iki çadırda da ahenk başlar. Mehesti Şirin'in ağzından bir gazel söyler (7 beyitlik bir gazel. Bu gazeli yine Şirin'in ağzından bir mesnevî izler). Öteki çadırda Husrev'in ağzından buna cevap verilir (7 beyitlik gazel. Bu gazeli yine Husrev'in ağzından mesnevî izler). Gazeller ve mesnevîler böylece sürüp gider.

Husrev'le Şirin'in ikisinde de dayanacak hal kalmamıştır. Bunu gören Şapur Şah'a durumu arzeder. Şah meclise son verir. Yalnız kalınca Şapur Şirin'i alıp Husrev'in çadırına götürür. Şah Şirin'i görünce sevincinden sevgilisinin beline sarılıp kucaklar. Şirin sevgisini gösterirse de korkudan kurtulamaz. Bunu gören Husrev, korkunun nedenini anlayıp Şirin'e nikâh olmayınca kendisine dokunmayacağını yeminlerle anlatır. İkisi de içerek, eğlenerek, öpüşüp sevişerek konuşurlar. Bu eğlence yedi gün, yedi gece sürer. Hafta geçtikten sonra Şirin sarayına gider, Husrev de Medayin'e döner.

Husrev divan kurup beyleri toplar, Şirin'le evlenmek istediğini söyler. Bu kararı herkes alkışlar. Hayırlı saatte düğün hazırlığı başlar. Şah hazinelerini açar. Bu hazinelerden her birinin adı vardır.

Husrev resimlerle süslü mücevher tahta kurulur. Tahta yakın dört kürsüye de Çin ve Hind Şahlarıyla Rum Kayseri ve Büzürk Ümmid geçerler. Daha uzak kürsülere de Yemen, Mısır ve Şam Şahları otururlar. Şölenler çekilir, yemekler yenilir (şair, yenilen yemeklerin çeşitlerini sıraladıktan sonra şu göreneği anlatıyor: Konuklar o devirde kendilerine sunulan yemekleri yedikten sonra kaplarını alıp giderlermiş).

Husrev Şirin'i Medayin'e getirtir:

*Nigârîne Şehen-şâh idüp i' zâz
Cihâzını düzetdi hûb ü mümtâz*

*Buyurdi dih hezâr esb-i revende
Muraşşâ' tâziler çâpük-devende ⁵²*

*Şütür de dih hezâr ammâ cevân-sâl
Ayakları muraşşâ' cümle halhâl*

*Daği on biñ katır merğüb-i şeb-reng
Ki devri yürüyüşleri kılur leng*

*Hezâr ola kız oğlan nâr - pistân ⁵³
Ki her biri çerâğ-ı büt-perestân*

*Daği biñ nâzenîn meh-rû kabâ-püş
Kamu zerrîn-külâh-ı halka-der-güş*

*Ṭavarlaruñ yüki cümle cevâhir
Daği miskile 'anber 'ud vâfir*

*Bile gitmişdi on biñ ulu hâtün
Kamu şîrîn-şemâyl kadd-i mevzün*

*Çeride varidi yüz biñ dilâver
Bile Fağfûr-ı Çîn Hâkân u Kayşer*

*Medâyin'den ve lîkin menzil-i mäh
Mu'ayyen varimiş bir heftelik râh*

*Bir âyînile ol yollarda tezyîn
Düzetmişler mişâl-i zînet-i Çîn*

52 Devende = koşucu

53 Nâr-pistân = nor memeli.

*Medâyin'den nigâriñ kaşrına dek
Yidi günlük yolidi gerçi bişek*

*Veli yollar sığışmaz leşkeridi
Kimi hâtünler u kimi eridi*

*Hamel burcında şan mihridi Şirîn
Tulû itmişdi nâzile nigârîn*

*Süvâr olup gelürken hüb-ı nâdir
Şaçarlardı her adımda cevâhir
Şu deñlü saçu saçdılar firāvân
Ki toldi sîm ü zer cevher beyâbân*

*Dañi şimdi zer ü sîm ü cevâhir
Bulnur dirler ol yirlerde vâfir*

*Çû vardı yirine her resm ü âyîn
Medâyin şehrine geldi nigârîn*

*Görüp Şeh de nişâr itdi hazâyin
Tolu genc oldi etrâf-ı Medâyin*

*Çû girdi kaşr-ı müşküye nigârîn
Şeh'üñ kıldı sarâyın hâne-i Çîn*

*Şanasın cāmına tuş oldi Çemşid
Ye irişdi Hamel burcına Hürşid*

*Gelüp gösterdiler mübidler âyîn⁵⁴
Nigâr'a kıydılar ol demde kâbîn*

Husrev sevincinden meclis kurdurup içmeye başlar. Güzel kızlarla halvetde olan Şirin, Husrev'in başkalarıyla bezm kürduğunu işidince: "Niye başkalarıyla işret ediyorsun, bu gece benimle sohbet et" diye Husrev'e haber gönderir. Şah sevgilisinin sözünü beğenir. Ancak o kadar içmiştir ki bir türlü kalkamaz, gece yarısına doğru saraya gelir. Husrev'e oyun etmeyi düşünen Şirin, çirkin bir kocakarıyı giydirip süsleyerek Şah'ın yanına gönderir. Şarhoş olduğu halde bu oyunun farkına varan Husrev, öfkelenip kıyameti koparır. Gürültüyü işiten Şirin hemen koşup kadını kurtarır. Bu oyunu kendisini sı-

54 Mübid = filozof, ateşe tapanların büyüğü.

namak için yaptığını söyleyerek Husrev'in yanında kalır. Sabaha dek sevgilisinin koynunda sızıp yatan Husrev, sabahleyin onu kucağında bulunca kendine gelip sevinir.

*Çū girdi bāğına dirdi yemişler
Zenaḥdān-ı bihīne urdı dişler*⁵⁵

*Gehī şeftalüsin gāh elmasını
Bilürdi cānınuñ cān almasını*

*Elile sünbülin çözüp tarardı
Turuncile enārını direrdi*³⁶

*Hıṣārına biraz kim virdi eñlik*⁵⁷
Depindi şanki bāz altında keklük

*Çū keklük gerçi bāz öñince kaçdı
Velī Şeh kal'anuñ kapusın açdı*

*Ser-i engüşt irişüp la'l-i mey-gün
Ser-i engüşt-i Şāh'ı kıldı pür-ḥün*

*Çū buldı riştesin sūrāḥ-ı süzen*⁵⁹
*Açıldı Şāh'içün bir 'ālī revzen*⁶⁰

*Çū mīl-i Şeh koyıldı sürme-dāna
Yitiştürdi ziyālar çeşm-i cāna*

*Bulut bigi Şehen-şeh dökti çün dür
Dürile oldu ol sīmīn-şadef pür*

*Çün oldu gönçe-i ra'nā şüküfte*⁶¹
*Şeh'üñ elmāsı kıldı dürri süfte*⁶²

*Açıldı hoḳka-i yāḳūt u mercān
Şehen-şāh'üñ katıldı cānına cān*

55 Zenaḥdān = çene çukuru. Bihīn = en iyi, seçkin.

56 Enār = nar.

57 Eñlik = genişlik.

58 Ser-i engüşt = parmak ucu.

59 Sūrāḥ = delik. Süzen = iğne.

60 Revzen = pençere.

61 Şüküfte = açılmış.

62 Süfte = delinmiş

*Murād-ı cānını buldı şeker-rîz
İrişdi gönlünüñ kāmına Pervîz*

*Bilüp her günlerin bayrām u düğün
Biribirinden ayrılmadı üç gün*

Gece gündüz içip eğlenmekle vakit geçiren Husrev, birgün adamlarını toplayarak ihsanlarda bulunur. Şirin'in güzel kızlarından Hümayun'u Şapur'a, saz çalan Mehesti'yi de ud çalana verir. Ayrıca Mihin Banu'nun iklimini de Şapur'a verip onu Ermen'e bey yapar.

Her şeyin bir sonu olacağını düşünen Husrev, birgün sakalına ak düştüğünü görünce büsbütün kaygılanır. Her şeyden ümidini keserek Büzürk Ümmid'i yanına çağırır. Kuruntularını anlatarak kendisini aydınlatmasını söyler. Büzürk Ümmid de ona "marifet-i Barî", "mahluk-i evvel", "akl-ı kül", "nefs-i kül" hakkında bilgi verir.

Husrev'in Şiru'ye adında Meryem'den bir oğlu vardır. Bu ahlaksız ve uğursuz şehzade, Şirin'e göz koymuştur. Babası onu sevmediği gibi, o da babasına kin beslemektedir. Husrev, bir gece düşünde vücudundan çıkan bir yılanın boynuna sarıldığını görünce, korku ile uyanmış ve kuşkusu büsbütün artmıştır. Korkusu gittikçe artan Husrev, tacından ve tahtından vazgeçip bir "ateş-hane" ye kapanır. Böylece Şiruye babasının tahtını ele geçirir. Bununla da yetinmeyerek, babasının ayağına zincir vurdurup bir hazineye hapseder. Şirin'le buraya kapanan Husrev, ayrılmadıklarına şükrederek birbirlerini teselli ederler.

Bir gece Husrev ile Şirin uykuya vardıkları sırada, Şiruye pençereden içeriye atlar. Yatağa yaklaşarak elindeki hançeri babasının göğsüne saplar, sonra kaçıp gider (bu 216. yaprağın ortasına, Hürmüz'le Husrev'in görüşmelerini anlatan ve eserin başıyla ilgili bulunan 4 sayfa karışmış).

*Çū zaḥm irdi Şehen-şāh açdı gözin
Ümîd üzdi özinden kesdi sözin*

*Şeh'ünñ kanı akardı cāme-ḥ^vāba⁶³
Yürek yankun begāyet teşne āba*

*Diledi kim kıla Şirîn'i bidār
Aña su buldura Şāh-ı zaḥm-ḥ^vār*

63 Cāme-ḥ^vāb = yatak.

Esirgerdi velî Şîrîn'i her gâh
Uyarmadı anı ol dem Şehen-şâh
Didi bîdâr idersem mâh olur zâr
Bu dünyâdan kılur cânını bîzâr
Benüm bu hâlümü görüp yaqar cân
Kılur cismin firâk odile biryân⁶⁴
Bu hâlile Şehen-şeh virdi cânı
Bu aciyile terk itdi cihânı
Uyarmadı nigârın ol vefâ-dâr
Bu şîrîn cânını terk itdi nâcâr

Biraz sonra Şirin uyanıp da sevgilisini kanlar içinde ölmüş görünce ağlar, Husrev'in vücudunu gül suyu ile yıkar, kendine de çekidüzen verir. Bundan maksadı Şiruye'yi aldatmaktır. Buna inanan Şiruye, bir hafta beklemesi için Şirin'e haber gönderir. Şirin de haberi getirenlere:

Didi tutsun ne dirsem sözüm ol Şâh
Benüm süz-ı dilümden olsun âgâh
Zamânlardur ki ışküyidi dilde
Velî mihrini şaklardum gönüilde
Kapusında turayın olayın kıl
Katında sözlerüm olursa makbül
Bu sözler kim didüm ol mâcerâda
Diyem çok nükteler vakt-ı şafâda
Didi evvel yıkılsun kâh u eyvân⁶⁵
Bozulsun ne ki var esbâb-ı divân
Harâb olsun Şeh'ün kaşr u sarâyı
Tağılsun kalmasun tahtile cayı
Dirilsün bir yire mecmû'-ı rahtı
Oda yansun kamu rahtiyle bahtı

64 Biryân = kebab.

65 Kâh = saray.

*Süvâr olmaz çün ol şeb-reng'e Pervîz
Bu matemde kesilsün pây-ı Şebdîz*

*Eğer varursa bu sözler yirine
Kılam ben daği biñ hizmet yirine*

*Naşib olup varursam bār-gāha
Diyem bu işleriñ sırrını Şāh'a*

Şiruye bunları işidince sevinir. Şirin'in bütün dediklerini yapar. Şirin'in emriyle Husrev için büyük bir tören düzenlenir. Cenaze kabre götürülür. Bütün şahlar cenaze törenine katılır. Şirin de arkada cenazeyi izler. Cenazeyi kümbete koyarlar.

*Ele cārüb alup ol dem nigārîn⁶⁶
Yüridi günbedüñ içine Şirîn*

*Çü girdi günbede yār-ı vefā-dār
Görüp halkı kapısın yaptı nācār*

*Şeh'üñ yolında virmeye serini
Ele aldı yüridi hancerini*

*Şeh'üñ zahmını açup yüzün urdı
Nigārîn de o yire hancer urdı*

*Yatup Şāh'ile günbedde uyudu
Şeh'üñ zahmın gine kanile yudu*

Bu hali görenler hep ağlaşırlar. Her ikisini de bir arada gömerler (şair burada dünyanın faniliği üzerine mevızada bulunuyor).

Husrev'in başına neden bu felâketlerin geldiğini şair şöyle anlatıyor: Bir gece Husrev düşünde, ata binmiş parlak bir ayın kendine doğru geldiğini görür. Ay ona: "Küfrü bırak, müslüman ol" der. Husrev: "Başım gitse dinimden dönmem" deyince, o nur Husrev'in üstüne yürüyerek birkaç kamçı vurur. Bu korku ile uykudan uyanan Husrev aylarca uyuyamaz olur.

Birgün Husrev Şirin'e: "Seninle hazineye gidip bize yarayanları alalım, kalanları da yoksullara verelim" der. Husrev hazinenin anahtarlarını getirtir. Bu anahtarların biri altındandır. Husrev bunun nedenini sorunc, bu hazinenin

66 Cārüb = süpürke.

içinde bir kapı olduğunu, yeraltında başka bir hazinenin gömülü bulunduğunu, ama onun açılmasının güç olduğunu söylerler. Husrev hazineye girip yeri kazdırır. Orada mermerden bir sandık görülür. Onun da kilidi altındandır. Sandık açılır, bakarlar ki içi toprakla doludur. Sandığı temizlerler, bir tak belirir. O taşın üstünde bir altın taht durmaktadır. Üzerinde bir levha, onun da üstünde bir yazı vardır. Bir adam bulup yazıyı okuturlar. O yazıyı Erdeşir yazdırmıştır. Erdeşir, Peygamber'in geleceğini haber vermektedir. Peygamber'in tasvirini de kazdırmıştır. Husrev bunu görünce telaşlanır. Onun Muhammed olduğunu sorup öğrenir.

Husrev'in üzüldüğünü gören Şirin: "Neden tasa çekiyorsun, sen de iman getir, müslüman ol" der. Husrev de: "Doğru söylüyorsun, ancak Tanrı bizi padişah yaratmıştır. Benden önce gelen şahlar da böyle davranmışlardır. Ben onların yolundan dönersem utanırım" diye cevap verir.

Muhammed peygamberlik dâvasına başlayınca herkesi dine çağırır. Bütün hükümdarlara birer mektup gönderir. Bu arada Acem Şahına da mektup yazdırır, onu müslüman olmaya çağırır. Husrev bu mektubu alınca çok kızar, öfkesinden mektubu yırtıp şöyle söylenir:

*Baňa Kayşer gulâm-ı kemterîndür
Kemîne çâkerüm Hâkân-ı Çîn'dür*

*Ger eylersem 'Arab mülkine âheng
İdem Baḥâ zemîni anlara teng*

*'Arab kavmına var mıdur tecemmül⁶⁷
Kim ide Husrev'e böyle tefâzzul⁶⁸*

*Bu resme niçe söz didi hayâsuz
Velî bir derde uğradı devâsuz*

Birgün Peygamber yirmi müşrikle birlikte otururken müşrikler Husrev'in bu tutumunu söylerler.

*Dimiş müşriklere ol Hayrû'l-esrâf
Bu sözi söylemeñ urmañ daḥi lâf*

*Dün anı oḡlı öldürdi bilüñ siz
Dürüğündan anuñ gam çekmezüz biz*

67 Tecemmül = süslenmek.

68 Tefâzzul = fazilet taslamak.

Bir süre sonra Medayin'den bir adam gelip de Husrev'in oğlu tarafından öldürüldüğünü haber verince herkes şaşırır. Böylece Peygamber bir mucize daha göstermiş olur.

Peygamber'in bir mucizesi de şudur. Peygamber yüzünü Husrev'in ülkesine çevirince bütün ili kendisine muhalif olur. İran'da herkes zulümden bezmiştir. Bütün asker Husrev'den yüz çevirir. Beyler gizlice Şiruye'ye babasını öldürüp yerine geçmesini salık verirler. O da bu sözlere kapılarak babasını öldürür. Ama o da tahtında oturamaz. Sekiz ay beylik ettikten sonra taundan ölüp gider. Bu işlerin hepsi Allah'dandır.

*Anuñ kahrile gitti mülk ü Şah'ı
Başından düşdi Kisri'nüñ külâhı*

*Çün irdi çerh-ı gerdünuñ tarâkı
Yire düşdi kamu evvân u tâkı*

*Varidi köprisi âhenle beste
Gelüp bir seyl anı kıldı şikeste*

*Hubûb idüp sümûm-ı âteş-engîz
Ne Gülgün kaldı âhûrda ne Şebdîz*

(Şair burada Peygamberi ve onun miracını anlatıyor).

Şair "Der-hatm-i kitab gûyed" başlıklı manzumesinde kendinden ve felekten söz ederek:

*Çü düzdüñ kıssa-i Şîrîn ü Husrev
Köhen destân-ı çerhı eyledüñ nev*

*İdüp sihriyle tecdîd-i 'ibâret
Gine buldurduñ ol söze tarâvet*

dedikten sonra, Bayezit Han'a duâ edip şu beyitlerle eserini tamamlıyor:

*Tamâm oldu çü sözüm fasl-ı gülde
Bu mısra' düşdi târihi gönülde*

*İlahî âhırım hayr u sa'îd it
Dilümden sehv ü nokşanı ba'îd it*

*Bu nazm-ı dil-güşâ çün rişte-i dür
'Adedde altı biñ üç yüz sekizdür*

Şair eserinin sonuna padişah için yazdığı 17 beyitlik bir kasideyi ekliyor.

Görüldüğü gibi, Ahmet Rızvan esas olarak Şeyhî'nin, dolyısıyla Nizamî'nin eserini izlemiş, ancak birkaç küçük motifi değiştirmekle yetinmiştir.

Nüshada eksik olan parçalar, başlıca Husrev'in Rum Kayseriyle buluşması, Kayser'in kızı Meryem'i alması ve Behram'la savaşıp tahtı ele geçirmesi bölümleriyle, Ferhat hikâyesinin baş tarafıdır.

Yine görüldüğü gibi, eserin edebî değeri pek yoktur. Nitekim eski tezkirecilerden Lâtîfî ile Hasan Çelebi, Rızvan'ın kaside ve gazellerini "mücerred kelâm-ı mevzun" saymakta, Sehî de mesnevîlerinin gazellerinden üstün olduğunu yazmaktadır.

Eser hikâye tekniği bakımından da oldukça kusurludur. Önemli yerler birkaç beyitle geçirilmiş, buna karşılık kimi yerler gereksiz uzatılmıştır. Tipler cansızdır. Başlıca kahramanlar ise hayat ve hareketten yoksun birer kalıp halindedir. Ferhat basit bir dağ adamı olarak gösterilmiştir. Eser tümüyle okuyucuya bir heyecan vermemektedir.

Metin daha çok dil ve deyiş bakımından kendi çağın da özellikler taşıdığı için önemli sayılır.

KARŞILAŞTIRMA :

Ahmet Rızvan'ın *Hüsrev ü Şirin* mesnevîsini böylece tanıttıktan sonra, her iki şairin *Hüsrev ü Şirin* mesnevîleri üzerinde de küçük bir karşılaştırma yapabiliriz.

Hayatî'nin bu mesnevîsinin baş tarafı hayli eksiktir. Arada bazı yapraklar da kopmuştur. Son yaprak da yoktur. Elde bulunan metin şu beyinlerle başlıyor:

*Göründi burc-ı âbide çū meh-tâb*⁶⁹
Revân oldı gözinden eşk-i sîlâb

Daği gördi nazar kıldıkda Pervîz
Çemende bađlu bir esb-i dil-âvîz

Semend-i bād-pā ismile Şebdîz
Hevâdan çâbük ü hem oddan tîz

69 Āb = ağustos ayı. Burc-ı ābī = ağustos ayma rastlayan Esed burcu (Gıyâşu'l-Luğât, Seretân, 'Akreb ve Hüt burçlarına "burc-ı ābī" diyor).

*Gelince gördi Şirîn'i Şehen-şâh
Ve lîkin soñradan gördi ani mâh*

*Nigâr ol dem begâyet gâfilidi
Ki saçları yüzine hâyilidi*

*Çû dūr eyledi gülden sünbülünü
İrag itdi mehinden kâkülünü*

*Görür karşuda turur bir cevân-baht
Şerâb-ı ışk anı mest eylemiş saht⁷⁰*

*Görüp Şirîn bu hâli kâldı hayrân
Hayâsından kılur cismini lertzân*

*Gidince Şeh giyindi serv-kâmet
Süvâre oldu Şebdîz'e o sâ'at*

*Gelür Husrev görür ol lâle-ruhsâr
Nihân itmiş cemâlini perî-vâr⁷¹*

*Yügürdi istedi her merg-zârı⁷²
Araşdurdu gözetdi her diyârı*

*Nişânın görmedi serv-i revânuñ
Hayâlin tuymadı müy-i miyânuñ⁷³*

*Çû görmedi diyâr içinde deyyâr
Akıtdı gözleri lülüy-i şeh-vâr*

Ermen'den Medayin'e giden Şirin ile, Medayin'den Ermen'e giden Husrev'in havuz başında karşılaştıklarını tasvir eden bu parça, Ahmet Rızvan'ın mesnevîsinde şöyledir:

*Göründi burc-ı âbîde çû meh-tâb
Revân oldu gözinden eşk-i sîlâb*

*Velî Şeh'den nigârın gâfilidi
Ki saçları gözine hâyilidi*

70 Saht = katı, kuvvetli.

71 Vâr = gibi.

72 Merg-zâr = yeşillik.

73 Müy-i miyân = beli kılı.

Çū dūr eyledi gülden sünbülünü
İrağ itdi mehinden kākülünü

Açup nergislerin Pervîz'i gördi
'İyân ol gamzesi hûn-rîzi gördi

Görür karşıda turur bir cevân-baht
Şerâb-ı 'ışk anı mest eylemiş saht

Özin bu şevkile divâne kılmuş
Ruhunuñ şem'ine pervâne kılmuş

Görüp Şîrîn bu hâli kaldı hayrân
Hayâsından kılup cismini lertzân

Hemân ol dem giyindi serv-kâmet
Eytidi Dâye'ye tîz ol bu sâ'at

Senüñle ikimüz tenhâ gidelüm
Varalum bir yire daği yatalum

Hemân ol demde Şîrîn ile Dâye
Binerler her biri bir bād-pāya

Keserlerdi yolu üftân ü hîzân
Giderlerdi şanasın murg-ı perrân

Gelür Husrev görür ol lāle-ruhsār
Nihân itmiş cemālini perî-vār

Yügürdi istedi her merg-zārı
Araşdurdı gözetdi her diyārı

Nişânın görmedi serv-i revānuñ
Hayālîn tuymadı müy-ı miyānuñ

Çū görmedi diyār içinde deyyār
Akıtdı gözleri lülüy-i şeh-vār

Aradaki fark, birkaç kelimenin değişmesi, birinin ötekinden iki beyit eksik olmasıdır. Ahmet Rızvan'ın mesnevîsinde Ferhat kıssasının baş tarafı eksiktir. Hayati'nin mesnevîsinde bu parça şöyle devam ediyor:

Elüme alayın 'ışkuñ kopuzın
Ururayın bu sâzuñ çerha süzün

*Nefîr-i 'ışk anuñçün virdi āvāz
Kim oldu kışsa-i Ferhād'a āgāz*

*Peri-peyker melek-manzar nigārîn
Meğer ol adı bigi tadı Şirîn*

*Buyidi 'ādeti şiri severdi
Murād-ı nefsin anunlā şuwardı*

*Nefāyisler getirürler yimezdi
Südüñ ğayru ğidāyı istemezdi*

Şirin'in bulunduğu yer taşlıktır. Süt sağılan koyunların yeri ise çok uzaktır. Arada yüksek sarp dağlar bulunduğu için süt taşıyanlar zahmet çekmekte, Şirin taze süt içmekten yoksun kalmaktadır. Birgün, buna bir çare bulmasını Şapur'a rica eder. Şapur şu cevabı verir:

*Ki vardur bir kişi bu işde üstād
Hüner-mend-i cihāndur ismi Ferhād*

*Mühendis kişidür ol fende kāmîl
Ki fenninde añā yokdur mukābil*

*Müsehhardur anuñ destine tîşe
Kılur seng-i siyāhı mişl-i şişe*

.....

*Anuñla ikimüz Çîn'de tururduk
Bir üstāda turup hizmet kılurduk*

*Bañā ol dem kalem virmişdi üstād
Ol urmuşdı külüng işine bünyād*

*Velî tîşeyle yazsa taşā yazu
Eli tahrîre kılsa zūr-ı bāzū*

*Her işinde kılurdu Mānî hayrān
Nigār-istān-ı Çîn eylerdi efgān*

*Eğer fermān olursa getüreyin
Anı bu dem huzūra yitüreyin*

*Hemān ol dem buyurdu ol yüzi nūr
Revān oldu yirinden turdu Şāpūr*

*Varup gezdi tamāmet il ü şârı
İrişdüirdi yügürdi her diyârı
Arayu isteyü buldı getürdi
Nigārîn kaşrına anı yitiürdi
.....*

Asıl fark, şair adının geçtiği beyitlerde görülmektedir. Bu beyitler şöyle değiştirilmiştir:

Ahmet Rızvan'da:

*Gel imdi Aḥmed-i Rızvān nazar kıl
Firibinden bu mekkāruñ hazer kıl
Öküşdür çünki balından belası
Bunuñ değmez cefāsına şafāşı*

Hayatî'de:

*Firibinden bu mekkāruñ hazer kıl
Ḥayātî sen de 'ibretle nazar kıl
Öküşdür çünki balından belası
Bunuñ değmez cefāsına şafāşı*

Ahmet Rızvan'da:

*Gel ey Rızvān kıl imdi seyr-i bālā
'Urūc eyle semāya çün Mesîḥā
Bu murdārı kıl ehline sipāriş
Eğer yol ehliseñ ehline karış*

Hayatî'de:

*Ḥayātî gel kıl imdi seyr-i bālā
'Urūc eyle semāya çün Mesîḥā
Bu murdārı kıl ehline sipāriş
Eğer yol ehliseñ ehline karış*

Ahmet Rızvan'da:

*Nice söz Aḥmed-i Rızvān ḥamūş ol
İken çok söyledüñ bir pāre gūş ol
Bu devrāndan nice şükür ü şikāyet
Zamān-ı mazīden nice ḥikāyet*

Hayatî'den:

*Hayâtî nice söylersin hamûş ol
İken çok söyledüñ bir pâre gûş ol
Bu devrândan nice şükr ü şikâyet
Zamân-ı mâzîden nice hikâyet*

Ahmet Rızvan'dan:

*Gel imdi Aḫmed-i Rızvân hurûş it
Hum-ı şahbâ bigi 'âlemde cûş it
Çû meh-tâb-ı felek tâbende ol sen
Velî yükselmeyüp efkende ol sen*

Hayatî'den:

*Hayâtî gel bu şevkile hurûş it
Hum-ı şahbâ bigi 'âlemde cûş it
Çû meh-tâb-ı felek tâbende ol sen
Velî yükselmeyüp efkende ol sen*

Ahmet Rızvan'da:

*Gel ey Rızvân kıl imdi şükr-i Yezdân
Naşib itdi murâduñ saña Sübhân
Beyân idüp hadîş-i dâstânı
Tamâm itdüñ bu şîrîn dâstânı*

Hayatî'den:

*Hayâtî gel kıl imdi şükr-i Yezdân
Naşib itdi murâduñ saña Sübhân
Beyân idüp hadîş-i dâstânı
Tamâm itdüñ bu şîrîn dâstânı*

Hayatî'de, bir yaprak eksik olan nüsha şu beyitlerle yarım kalıyor:

*Huzûrında Şeh'üñ olursa maḫbûl
Olam Şâh'uñ katında hâşşagî kıl
Bülend ola ser-i bahtum semâdan
Süreyyâ'ya ire ḫadrum şerâdan*

Ahmet Rızvan'da, bu beyitler olduğu gibi vardır:

Huzûrında Şeh'üñ olursa maqbûl

Olam Şâh'uñ katında hâşşagî kul

Bülend ola ser-i bahtum semâdan

Şüreyyâ'ya ire kadrum serâdan

Görülüyor ki, Ahmet Rızvan ile Hayatî'nin *Husrev ü Şirin* mesnevîleri de birbirinin aynıdır. Her halde birinin ötekinden aşırıldığına şüphe yoktur. Ancak kesin bir hükme varmak şimdilik mümkün olmuyor.